

NISO MAČJE ŽENSKÉ SOLZE

Darja Šterbenc Erker, *Quid lacrimis ... (Rimska ženska pred obličjem smrti med 2. stol. pr. n. št. in 2. stol. n. št.), Založba / *cf. (Oranžna zbirka), Ljubljana 2002, 271 strani.*

Naše predstave o rimski družbi se praviloma gibljejo znotraj meja, ki jih določa princip velike rimske patriarhalne družine, osnovne sorodstvene in tudi gospodarske družbene skupine starega sveta. Kot njena najvažnejša značilnost se v strokovni literaturi najraje omenja izrazita notranja hierarhija in prvenstvo družinskega očeta (*pater familias*), čigar oblast nad vsemi družinskimi člani (ženo, otroki, klienti in sužnji) ni določala zgolj trdno ukoreninjena tradicija (*mores maiorum*), temveč tudi sam pravni sistem. Moški se kot glava družine nujno ukvarja s politiko in vojaštvom, ženski pa ostanejo domača opravila in skrb za naraščaj. Tovrstni »državno-pravni«¹ pogled pa omogoča le površinsko analizo ustroja rimske družine, ne more pa prodreti v bistvo odnosov med njenimi člani. Tako tudi razmerje med moškim in žensko prikazuje preveč enosmerno, s stališča moškega, ki se ukvarja z zahtevnejšimi in pomembnejšimi opravili kakor njegova zakonska žena, zato se mu je do nedavnega v zgodovinopisju posvečalo veliko več pozornosti kot njej.

Zadeva potemtakem kar sama od sebe kliče po prevetrilvi. Tu se lahko vprašamo, kakšna so sploh merila, po katerih je nekdo od nekoga družbeno pomembnejši; ali niso morda tako imenovana moška opravila od ženskih pomembnejša le na videz, med drugim tudi zato, ker so ta bolj na očeh in se vseh dotikajo bolj neposredno, ker so v svojem bistvu tako stvarna in brez trohice nevarnih skrivnosti? Vsekakor pisano na kožo povprečnemu zgodovinopisju. Do odgovorov na ta vprašanja se lahko prebijemo samo preko spoznanja, katere in kakšne so bile družbene naloge in vloge, ki so jih v starem Rimu opravljale in izvajale ženske. In ravno to, pogled na rimsko žensko »od znotraj«² – skozi anonimno žensko množico – je predmet izvrstne študije klasične filologinje dr. Darje Šterbenc Erker.

Kot rdeča nit se skozi celotno knjigo vleče vloga, ki je bila (ne samo) v rimski družbi tipično ženska – posredovanje med zunanjim,

racionalnim, političnim (moškim) svetom in mejnim svetom mrtvih ter novorojenih. Vlogo posrednice med dvema svetovoma je ženskam zagotavljala naloga očiščevanja simbolnega onesnaženja, ki je po takratnih predstavah nastopilo ob prehodih iz enega stanja v drugo – na primer ob rojstvu in smrti, na kozmični ravni pa ob menjavanju letnih časov. Vse meje in robove med različnimi kategorijami so namreč Stari občutili kot nevarne in povezane z onesnaženjem. Tako je novorojeno dete še cel osemndnevni rimski teden v neke vrste ambivalentnem stanju kolebalo med obema svetovoma, vse dokler ni bilo poimenovano in očiščeno (*dies lustricus*). Tudi mrtvečev status je bil zaradi svoje nevarne mejnosti grožnja družbenemu redu vse do pojedine osem dni po pogrebu (naša sedmina!), ki je žalujočo družino (*familia funesta*) očistila in jo s tem vrnila v normalno vsakdanje življenje.

Takšno simbolno onesnaženje je bilo nezdruljivo tako z državniškimi posli kot tudi z zelo pomembnim ritualom žrtvovanja. Ker so moške družbene vloge zahtevale čistost, so neposreden stik z virom onesnaženja vzpostavljale ženske, saj so imele nadzor nad t.i. obredi prehoda (*les rites de passage*), ki prevajajo biološke dogodke v družbene (rojstvo in smrt). Z obrednimi opravili, ki so spremljali prehode ob smrti in rojstvu, so opravljale ritualne dolžnosti v imenu svoje družine in omogočale možem ter drugim moškim sorodnikom, da so v času pogreba ohranili svoj osebni status neomadeževan in tako primeren za vsakdanja opravila.

In tu pridemo do vodilne, verjetno tudi najbolj diskutabilne teze tega dela – da ženske na družbeni lestvici niso bile manjvredne: dopolnjevale so moške vloge in omogočale normalno delovanje družbe. Nedvomno sploh ni vprašanje, ali so ženske zagotavljale duhovni pendant k stvarnemu moškemu svetu, temveč, ali so to vlogo sprejele bolj iz notranjih nagibov, ki so odraz občutljive ženske nature, ali po nekakšnem nepisanem dogovoru med spoloma, ki žensk ne postavlja vnaprej v podrejen položaj. Zdi se, da se avtorica bolj nagiba k drugi možnosti, ko pravi, da so ženske vztrajale zunaj družbenega in religioznega življenja s tem namenom, da bi omogočile moškim članom nemoteno opravljanje državljskih obveznosti (str. 124). Takšna delitev se je najverjetneje izvršila že v arhaični družbi, ko je imel duhovni svet (in posledično tudi ženske) največjo moč v skupnosti. Šele po popolnem razkroju ritualizma, ki je tradicional-

no priznaval razlike med ženskim in moškim delom, so začele ženske posegati na tradicionalno moška področja, da bi si povrnile tisti »enakovreden« položaj na družbeni lestvici, ki naj bi ga nekoč že imele. Pojem enakovrednega moškega in ženskega dela je bržkone bolj parafraza moderne enakopravnosti, zato ga veliko lažje položimo v usta moderni kot rimski ženski – povprečni rimski matroni je bilo tovrstno razmišljanje tuje.

Med najvplivnejše ženske družbene vloge moramo vsekakor uvrstiti žalovanje in z njim povezano klicanje k maščevanju. Družbeni pomen in ugled žalovanja je nedvomno ženskam prinašal moč in vpliv. A pogled na rimske matere in žene, ki so ob pomoči najetih naricalk (*praeficae*), nekakšnih voditeljic žalnega zbora, ob grobu zamaknjeno in predirljivo kričale, je ostale državljanke močno vznemirjal, saj jim je vedenjski kodeks prepovedoval, da bi ekscesivno izražali čustva. Odnos državljanov do bogov je temeljil na razumu in vzajemnem sklepanju pogodb in ne na strahu ali drugih čustvih, ki so v Rimu veljala za »pretirana« (rimska religija se namreč omejuje na pravilno izvajanje ritualnih predpisov in od vernika ne zahteva pristnih religioznih občutij). Ženske so s svojo zunanjo podobo (žalna obleka brez vsakršnih vozlov in nakita, razpušчени in neurejeni lasje) in tudi z nenavadnim in nič kaj sramežljivim vedenjem (obredni kriki, lamentacija, praskanje po licih do krvi in bitje po golih prsih), ki je žensko postavljalo v območje mejnega in zato nevarnega, rušile ideal mirnega sožitja med državljanji in bogovi v Rimu, zato je država z religioznimi predpisi prepovedala pretirano žensko žalovanje pri zasebnih pogrebi na javnem prostoru. Ženske so doživljale in predstavljale smrt bližnjega kot resnično izgubo za skupnost in s tem ogrožale drug vzvišen ideal rimske skupnosti – žrtvovanje posameznika za državo. Tudi klici po maščevanju so predstavljali neposredno grožnjo urejenemu družbenemu sistemu, saj so spodbujali sorodnike, da bi spore reševali mimo sodne poti po načelu krvnega maščevanja. Žalovanje je bilo torej po eni strani ženska dolžnost, ki je žalovalkam prinašala ugled in spoštovanje, po drugi pa je država v želji, da vzpostavi obvladljivo stanje, skrajne oblike žalovanja – že samo v tem se vidi njegov izjemen vpliv – omejevala.

Avtorica je obravnavani temi posvetila celih sedem let. Skozi celotno delo se neutrudno sklicuje na najvažnejše antične vire in uporablja

najboljšo moderno literaturo. Površnemu bralcu bi se lahko zazdelo, da je na poti do končnega izdelka dodala le še finese, pozorni pa v poveznici in zaključeni celoti kmalu prepozna garaško delo. Čeprav je knjiga *Quid lacrimis...* v vseh ozirih plod znanstvenega dela, je avtoričin jezik tako nevsiljiv in tekoč, da bi bil koristna lektira za vso tisto množico, ki svoje puhlice skriva v nabuhli dolgoveznosti. Skratka, knjiga, ki ji kličem *ad multos annos*, avtorici pa *ad multos libros*!

Mitja Sadek

»MEDICINA JE KRONA IN CVET NARAVOSLOVNE ZNANOSTI«

Dr. Fran Viljem Lipič, Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane, Ljubljana 1834; Faksimile, prevod in spremne študije (urednica Zvonka Zupanič Slavec, prevajalka Marjeta Oblak); Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Ljubljana 2003. 403 strani in preglednice (faksimile), 630 strani (prevod in študije).

Ljubljanski mestni zdravnik dr. Fran Viljem Lipič se je v medicinske analize zapisal predvsem kot avtor prve znanstvene razprave o alkoholizmu (*Dipsobiostatika*, 1834), s svojo *Topografijo* pa je postavil neminljiv spomenik predmarčni Ljubljani. Delo, ki ga sam naslov prav gotovo ne približa in ne priljubi bralcu, je v resnici biser tedanjega naravoslovja in nenazadnje literature, saj je delo večinoma pisano poljudno in tekoče, in to kljub dejstvu, da ubeseduje precej zahtevno tematiko.

Lipič se v začetku Topografije posveti izčrpnemu opisu naravnogeografskih danosti Ljubljane in okolice (geografska lega, sestava tal in voda, podnebje, temperature, rastlinstvo in živalstvo), nadaljuje pa s tematiko, ki nam je kot zgodovinarjem zagotovo precej bližja – s poselitvijo, topografijo ulic, mestnih predelov in seveda s prebivalci tedanje Ljubljane. Lipič se je kot mestni zdravnik prav gotovo gibal v primerno visokih krogih, hkrati pa mu je njegov poklic omogočal, da se je srečeval tudi z ljudmi, ki so živeli na družbenem dnu. Njegov opis prebi-